

Van Baku naar Brussel

De rol van olie in het toetredingsproces van Turkije tot de EU

Inhoudsopgave:

- **Inleiding** p.3

- *Hoofdstuk 1: EU en Turkije: geheime agenda* p.4
- **OPEC** p.5
- **Olie (politiek) voor beginners** p.6
- **Turkije en de EU: de officiële agenda** p.7

- *Hoofdstuk 2: Kaspisch bassin* p.8
- **Olie in het Kaspische bassin** p.9
- **De Baku-Ceyhan pijpleiding** p.10

- *Hoofdstuk 3: Geopolitieke verhoudingen* p.11
- **De Great Game** p.12
- **De rol van de grootmachten China, Rusland, VS** p.13

- *Hoofdstuk 4: De toekomst* p.14
- **De beperkte toekomst van olie** p.15

Inleiding

In de uitzending 'Even Europa uitleggen' volgt Tegenlicht minister Ben Bot tijdens zijn rondgang door Europa. Dat Turkije lid wordt van de Europese Unie is zo goed als zeker, alleen moet dat aan de burger nog even subtiel worden uitgelegd. Wat zijn de argumenten voor toetreding?

Tegenlicht keek verder en ging op zoek naar achterliggende redenen om Turkije bij de Europese Unie te betrekken. Speelt olie wellicht een rol in de discussie? En waarom horen we hier dan zo weinig over? In de webspecial 'Van Baku naar Brussel' duiken we in de energiepolitiek van de EU en leggen we een directe link tussen de toetreding van Turkije en het oliebasin onder de Kaspische zee.

Onder de hoofdtteksten van elk hoofdstuk zijn links te vinden naar externe internetsites. Daarnaast zijn onderaan de special (in oranje) achtergrondartikelen over het onderwerp.

Aan deze special werkten mee:

Teksten en samenstelling:

William de Bruijn
Martijn Kieft
Sarah Sylbing

Vormgeving:

Thomas Geurink

Projectleiding:

Fred Hermsen

Hoofdstuk 1:

EU en Turkije: geheime agenda

Het debat over toetreding van Turkije tot de Europese Unie is in volle gang. Zoals te zien in de uitzending 'Even Europa Uitleggen' reist minister van Buitenlandse Zaken Ben Bot Europa door om de beweegredenen rond een eventuele toetreding uit te leggen. Maar in alle argumenten die Bot naar voren brengt, ontbreekt dat van de rol die Turkije kan spelen in een gegarandeerde toevoer van olie naar de EU. Volgens Bot speelt het zwarte goud geen grote rol. Hij zegt hierover: "Olie? Turkije produceert bij mijn weten niet veel olie." En ook voor de doorvoer van olie ziet hij voor Turkije geen grote rol weggelegd. (Klik voor een video van de uitspraken van Bot)

Meliha Altunisik, hoogleraar internationale betrekkingen in Ankara, verbaast zich over het beperkte belang dat de EU ziet in de ligging van Turkije: "Pas sinds kort is de EU zich daarin gaan verdiepen. Ik denk dat dat komt omdat de EU pas recent een gezamenlijke politiek met betrekking tot energie heeft. Bovendien ontbreekt het de EU aan strategische visie. Als ik dat bijvoorbeeld met de VS vergelijk is de EU betrekkelijk laat over dit soort dingen aan het nadenken."

Toch speelt olie volgens sommigen wel degelijk een rol in de discussie. Cyril Widdershoven, olie-analist en verbonden aan Global Energy Security Analysis: "Ik zou het heel erg vreemd vinden indien olie en gas in de analyse over toetreding geen rol spelen. Turkije is de mogelijke doorvoerroute uit Azerbeidjan, Turkmenistan, Kazachstan. Tot op heden gaat alle olie en gas uit die regio via Rusland en zoals de AIE (Internationaal Agentschap voor Energie) vorige week ook al zei, zo worden we wel heel erg afhankelijk van leveringen van energie uit Rusland. Turkije zou hier uiteraard een van de nieuwe routes moeten worden. Als de EU zegt dat het niet mee speelt, dan liegt men."

Maar leugens of doordachte zwijgpolitiek, de geografische ligging van Turkije, tussen de olierijke gebieden van het Midden-Oosten en de Kaspische Zee, maakt dat olie wel degelijk een grote rol kan spelen in het debat over de toetreding van Turkije. In het volgende hoofdstuk leest u meer over welke rol precies.

OPEC

De OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries) is een kartel van olieproducerende landen dat momenteel tweederde van de wereldolieproductie verzorgt en 75% van de bewezen reserves bezit. De OPEC bestaat uit Saoedië-Arabië, Iran, Irak,

Qatar, Verenigde Arabische Emiraten, Koeweit, Venezuela, Nigeria, Libië, Algerije en Indonesië. Het zijn landen die voor een groot deel afhankelijk zijn van olie-inkomsten. Elk land met een aanzienlijke olie-industrie kan lid worden.

In 1973 en 1979 schokte de OPEC de wereld met drastische prijsverhogingen. Door deze prijsverhogingen werd het industriële Westen zich beter bewust van zijn afhankelijkheid van een beperkt aantal olieleveranciers. Reacties hierop waren intensiever zoeken naar nieuwe bronnen en een zuiniger gebruik van energie.

Inmiddels zijn de OPEC-landen minder invloedrijk dan twintig jaar geleden. Landen die relatief veel olie produceren, maar geen lid zijn van de OPEC zijn: Canada, Mexico, Noorwegen, Verenigde Staten, Rusland, Oman en de Kaspische regio.

OLIE (POLITIEK) VOOR BEGINNERS

Sinds in 1859 in Pennsylvania de eerste ruwe olie op moderne wijze naar boven werd gepompt is de wereld in toenemende mate afhankelijk geworden van deze grondstof. Zowel in het huidige economische beleid, politieke beslissingen en internationale betrekkingen speelt olie een belangrijke rol. Het verband tussen olie en oorlog is nog

nooit zo scherp geweest als in de Golfoorlogen van de jaren negentig en de recente Amerikaanse inval in Irak.

Net als water zijn natuurlijke energiebronnen als olie en gas een mogelijke bron van toekomstige internationale conflicten. Reden temeer om vaart te zetten achter de omslag naar alternatieve energiebronnen. Dat reduceert immers de politieke en economische afhankelijkheid van wat zo eufemistisch 'instabiele regio's' wordt genoemd. Meninge lopen uiteen over de snelheid waarmee de olievoorraden dalen en het aandeel van andere energiebronnen toeneemt. Wanneer de olie precies op zal zijn is moeilijk te zeggen, maar de strijd om de olie zal nog minstens een generatie een rol spelen in het dagelijkse nieuws.

In 2003 bedroeg de olieproductie wereldwijd 77 miljoen vaten per dag. In 2004 stijgt de productie in de richting van 100 miljoen vaten per dag. De 11 OPEC-landen nemen daarvan zo'n 27 miljoen vaten per dag voor hun rekening. Ongeveer 70% van die geproduceerde olie wordt aangewend voor transport (benzine, diesel) en 30% voor de vervaardiging van producten, uiteenlopend van plastic tot medicijnen. Van de nu bekende reserves aan olie bevatten de olievelden in het Midden-Oosten 65%; Zuid-Amerika en Eurazië bevatten samen bijna 20%. De rest is verdeeld over de andere continenten. De regio rond de Kaspische Zee bevat na de Perzische Golf en Rusland de derde grootste olievoorraad ter wereld.

Dat prijzen van gas en olie voortaan gemiddeld met 2 tot 3% per jaar zullen toenemen, en dat de huidige productie in 2050 nog maar zou kunnen voorzien in 10% van de energievraag, illustreert de fikse economische concurrentie en de politieke machtsstrijd die met olie verbonden zullen zijn. In de race naar de 'laatste' olie speelt bovendien een rol dat de opbrengsten van de Noordzeeolie dalende zijn. Voor Europa een zorgwekkend feit. Vandaar dat olie van andere non-OPEC landen voor West-Europa van steeds groter belang wordt.

TURKIJE EN DE EU: DE OFFICIËLE AGENDA

De Europese Unie (toen nog de EEG) tekende op 12 september 1963 een associatie-akkoord ('Ankara-agreement') met Turkije, dat op 1 december 1964 van kracht werd. Turkije vroeg in april 1987 het lidmaatschap van de EU aan.

In december 1997 werd Turkije op de top van de Europese Raad in Luxemburg van de lijst met kandidaatleden afgevoerd. De argumenten waren de politieke en economische condities van Turkije. De Turkse regering bevroor hierop haar contacten met de EU tot 1999. Op de top in december van dat jaar in Helsinki werd het verzoek tot lidmaatschap opnieuw gehonoreerd. De EU stelde dat Turkije aan dezelfde eisen moest voldoen als andere lidstaten.

Op de top van de Europese Raad in december 2002 in Kopenhagen stelden de Europese regeringsleiders nieuwe criteria op. Hiermee kwam ze terug op de beslissing van 1999, dat Turkije hetzelfde werd behandeld als andere toekomstige leden. Turkije moest hervormingen doorvoeren op het gebied van democratie en mensenrechten. De Turkse leider Erdogan beschuldigde de EU van het meten met twee maten door Turkije buiten de deur te houden, maar wel te praten met vergelijkbare landen als Roemenië.

In oktober 2004 besluit de Europese Commissie dat Turkije aan de criteria voldoet, zodat de onderhandelingen over toetreding kunnen beginnen. Om het proces te bespoedigen heeft de EU Turkije inmiddels een subsidie van ruim een miljard euro toegekend voor de periode van 2004 tot 2006. De verwachtingen zijn dat de onderhandelingen lang gaan duren: tussen de tien en de vijftien jaar.

De Verenigde Staten pleiten voor toetreding, officieel omdat het de directe link naar de islamitische wereld kan zijn. Landen als Frankrijk en Duitsland zijn sceptisch en opperen een aparte regeling voor Turkije als een 'geprivileerd partnerschap', maar Turkije voelt daar niets voor.

Nergens in deze officiële punten wordt er over olie gesproken. Volgens Maurits Berger, arabist verbonden aan Clingendael, komt dit omdat Europa geen gezamenlijke politiek met betrekking tot olie heeft: "Daar is de EU nog té gefragmenteerd voor. De EU heeft nauwelijks een energie- en oliebeleid ten aanzien van het Midden-Oosten. Dat ligt in eerste instantie aan de EU zelf, want elke lidstaat draagt zorg voor de eigen energievoorziening, waardoor er nog geen overeenstemming bestaat over een gemeenschappelijk EU-energiebeleid"

Cyril Widdershoven, olie-analist en verbonden aan het Institute for the Analysis of Global Security, denkt wel dat het een agendapunt is: "Om olie hangt altijd een vies geurtje, daarom wordt het niet openlijk gezegd. Maar het zal zeker een doorslaggevende rol spelen in de besluitvoering."

Hoofdstuk 2: Kaspisch bassin

Onder de Kaspische zee ligt de op één na grootste bekende olievoorraad buiten het Midden-Oosten. Deze olie valt niet onder de voorraad van OPEC-landen. Deze olie is buitengewoon gewild, met als gevolg dat verschillende grootmachten (China, VS) toegang willen hebben tot deze olie. Maar omdat het gebied ver van oceanen ligt, moet het door middel van pijpleidingen worden vervoerd.

Ook Europa wil graag een goede toevoer hebben van olie uit deze regio. Maurits Berger, arabist van Instituut Clingendael legt uit waarom: "Het is van belang zoveel mogelijk leveranciers te hebben, zodat je niet afhankelijk bent van één bron. Normaal gesproken komt de meeste olie uit de Perzische Golf, maar daar hebben we onlangs twee oorlogen gehad. Dat is dus niet zo stabiel."

Er wordt momenteel gewerkt aan meerdere pijpleidingen om de olie uit het Kaspisch bassin te vervoeren naar de verschillende markten. Voor Europa is de Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) pijpleiding van groot belang. Deze pijpleiding is naar verwachting volgend jaar operationeel, en brengt dan één miljoen vaten ruwe olie per dag vanuit het Kaspische bassin naar Ceyhan, aan de Middellandse Zee. De pijpleiding loopt door relatief stabiele naties, waarmee de kans vergroot wordt op een constante aanvoer van olie naar de Europese Unie.

Coby van der Linde, olie-expert bij Instituut Clingendael: "Europa heeft na de oliecrisis van 1973 veel eigen olievelden ontwikkeld, waaronder de Noordzee-olie. Maar deze velden, bedoeld om niet te afhankelijk te zijn van één regio, hebben hun beste tijd gehad. De EU wordt dus steeds afhankelijker van olie van buiten. Om deze afhankelijkheid strategisch iets te verminderen gaat men op zoek naar alternatieven voor de Perzische Golf. Dat wordt deels gevonden in Rusland, deels in de Kaspische zee en deels in Afrika. Voor die strategie is de Kaspische regio heel belangrijk."

Maar niet alleen Europa heeft zijn ogen gericht op de olie onder de Kaspische zee. In hoofdstuk 3 leest u meer over de strijd om de olie in dit gebied.

DE OLIE IN HET KASPISCHE BASSIN

De Kaspische regio hoort tot de eerste gebieden ter wereld waar olie gevonden werd. In de 10de eeuw beschreef een Arabische reiziger al over oliebronnen in de stad Baku. De bevolking gebruikte aarde, in olie gedoopt, als brandstof. In de dertiende eeuw beschreef Marco Polo hoe kleine hoeveelheden in olie gedrenkt zand werden geëxporteerd.

Aan het begin van de twintigste eeuw, met de ontwikkeling van de verbrandingsmotor, ontstond er een hernieuwde belangstelling voor de olie uit het Kaspische bassin. Een sterke competitie tussen het Britse en het Russische rijk zorgde voor een geopolitiek spel dat later The Great Game is gaan heten.

Hoewel de olie in het Kaspische bassin gedurende de hele twintigste eeuw een rol is blijven spelen (Hitler zag de olievoorraad daar als strategisch essentieel), kwam de regio pas na de oliecrisis van 1973 weer vol in de aandacht. De Westerse landen beseften dat ze te afhankelijk waren geworden van de olie in het Midden-Oosten, en wilden meer verschillende olieleveranciers.

De totale voorraad olie in het Kaspische bassin wordt geschat op 200 miljard vaten olie. Daarnaast zijn er grote hoeveelheden gas te vinden. Het grootste deel van de olie is te vinden onder Kazachstan en Azerbeidzjan; deze twee landen hebben 80 procent van het potentieel onder hun grondgebied. Op dit moment wordt er ongeveer één miljoen vaten per dag opgepompt, maar door de recente buitenlandse investering kan dit de komende vijf jaar oplopen tot 3,4 miljoen vaten per dag.

Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie ontstond er nieuwe ruimte om de olievelden onder de Kaspische zee te exploiteren. Westerse bedrijven konden nu deelnemen in de exploitatie van de gigantische olievoorraden. Hét grote probleem in de Kaspische regio is hoe Azerbeidzjan en Kazachstan hun olie en gas de regio uitkrijgen naar de veel verder gelegen markt, waar de grote vraag is. De Russische greep op de regio en de politieke instabiliteit (denk alleen maar aan Tsjetsjenië) bemoeilijken de toegang tot het gebied.

Om olie vanuit Baku naar het Westen te krijgen zijn er twee routes mogelijk: naar de noordkust van de Zwarte Zee via Novorossisk, gebruikmakend van bestaande Russische pijpleidingen, en langs de nieuwe zuidelijke route die loopt van Baku via Tbilisi (Georgië) naar Ceyhan (Zuid-Oost Turkije).

Vanuit de Turkse kustplaats Ceyhan is de toevoer naar de rest van de wereld verzekerd, maar de pijpleidingen in het Midden-Oosten en Eurazië zijn onderhevig aan twee gevaren: er kunnen op de route natuurlijk kranen dichtgedraaid worden als politieke situaties veranderen, en het is niet ondenkbaar dat aanslagen op pijpleidingen de aanvoer onderbreken. Dat maakt de Turkse BTC-lijn (Baku-Tbilisi-Ceyhan), waarin noch Irak, noch Tsjetsjenië een rol spelen, tot een belangrijke strategische verbinding. Overigens zal ook deze pijpleiding goed beveiligd moeten worden, want zoals een Tsjetsjeense leider ooit zei: "Je kunt wel om Tsjetsjenië heen, maar niet om de Tsjetsjenen".

DE BAKU CEYHAN-PIJPLEIDING

'The deal of the century'. Zo betitelt British Petroleum (BP) nog steeds de overeenkomst die ze in 1994 sloot met Azerbeidzjan over oliewinning in de Kaspische Zee, uit de kust

bij Baku. Vijf jaar van technische en commerciële voorbereidingen resulteerden in 1999 in het besluit om een nieuwe pijpleiding te leggen, van Baku in Azerbeidzjan via Tbilisi, de hoofdstad van Georgië, naar Ceyhan, een stad aan de Middellandse Zee in het uiterste Zuidoosten van Turkije. In november 2000 werd begonnen aan het ontwerp voor wat bekend is geworden als de BTC-leiding.

In de eerste helft van 2005 zal de olie door de pijpleiding stromen: ongeveer 1 miljoen vaten per dag. Volgens Toby Odone van BP is dat ongeveer gelijk aan 1% van de wereld jaarproductie. Bij de huidige marktprijs van 41,86 dollar per vat zou de opbrengst van een dergelijke jaarproductie ruim 15 miljard dollar bedragen. De kosten van de BTC tot op heden worden geraamd op zo'n 3 miljard dollar.

De Baku-Tbilisi-Ceyhan pijpleiding, die grotendeels ingegraven ligt, is het concrete gevolg van het feit dat Azerbeidzjan sinds het begin van de jaren negentig zijn olie-industrie heeft opengesteld voor buitenlandse investeerders. De Azerische olie wordt offshore vanuit de Kaspische Zee (vanaf de zgn. 'ACG fields: Azeri-Chirag-Gunashli') naar boven gehaald en aan land gebracht via een terminal in Sangachal, ten zuiden van de Azerbeidjaanse hoofdstad Baku. Over de hele lengte van 1760 kilometer is de pijpleiding tegen corrosie beschermd, en via een gesloten televisiecircuit worden bovengrondse onderdelen gemonitord. De gehele route wordt bovendien constant bewaakt, en er worden voortdurend patrouilles uitgevoerd om mogelijke schade te op te sporen. Op strategische punten in het traject in de drie landen (Azerbeidzjan, Georgië, Turkije) is BP permanent aanwezig.

De ACG velden en de BTC als middel om de olie op de internationale markt te krijgen vormen samen één van zes recente oliewinningprojecten van BP in nieuwe gebieden naast de Noordzee en Alaska. BP begon niet in z'n eentje aan dit avontuur, want dergelijke grootschalige ontginningen en pijpleidingprojecten worden zelden door één maatschappij uitgevoerd. BP's David Nicholas over de gezamenlijke onderneming: "In de olie-industrie wordt veel en intensief samengewerkt. Ik ken eigenlijk geen enkel grootschalig oliewinningproject dat door één enkele maatschappij wordt uitgevoerd".

Het BTC-project wordt gefinancierd en uitgevoerd door een consortium van de oliemaatschappijen, waarvan BP de grootste aandeelhouder is. Daarnaast doen onder andere Unocal (VS), Socar (Azerbeidzjan) en Statoil (Noorwegen) mee.

Ook Turkije heeft een aandeel in de pijpleiding, middels het staatsolie/gasbedrijf TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortakligi). Naast dit aandeel heeft Turkije verregaande toezeggingen gedaan rond de beveiliging van de pijpleiding op Turks grondgebied, wat inhoudt dat de Turkse regering een boete moet betalen voor elke dag dat er geen olie door de pijpleiding vloeit, als dit ten gevolge van veiligheidsproblemen is. Georgië wordt gecompenseerd voor doorvoerrechten en levert tevens zijn aandeel in de bewaking van de pijpleiding.

Hoofdstuk 3:

Geopolitieke verhoudingen

Het Kaspisch bassin is omgeven met gebieden die conflictrijk zijn. Hierdoor is het lastig een zekere aanvoer van olie te hebben. Immers; een andere regering (of terreurgroep) kan de kraan zomaar dichtdraaien. De route van de pijpleidingen is dan ook deels ingegeven door de stabiliteit van de regio. Maar wie is wie, en waar liggen de belangen?

Cyril Widdershoven, olie-expert: "De belangrijkste pijpleiding in die regio is de Baku-Tbilisi-Ceyhan pijpleiding. Die is bijna open, van Azerbeidzjan naar Turkije. En Bluestream, een gaspijpleiding van Kazachstan via het Russische gedeelte naar Turkije. Die laatste gaat dus ook via Oekraïne, en de problemen daar zijn evident. Het grote gevaar, tussen aanhalingstekens, is natuurlijk de regio. De Tjetsjenen, de Koerden, het conflict tussen Azerbeidzjan en Armenië, het zal allemaal een rol gaan spelen."

Met de Baku-Tbilisi-Ceyhan pijpleiding lijkt Turkije zich (met hulp van de Verenigde Staten) een goede positie te hebben verschaft in de regio. Maar ook Rusland probeert na de val van de Sovjet-Unie zoveel mogelijk invloed te houden bij de nabije burens. En oorspronkelijk zag ook Iran het gebied ten noorden als een belangrijke strategische regio. Maar een handelsembargo van de Verenigde Staten zorgde ervoor dat een pijpleiding door Iran niet met buitenlandse investeerders kon worden aangelegd.

En dan is er nog China. Kazachstan heeft een overeenkomst gesloten voor de bouw van een pijpleiding naar het Chinese achterland. Enkele jaren geleden werd nog algemeen aangenomen dat China over genoeg olie beschikte om exporteur te worden, maar door de sterke groei van de Chinese economie is de vraag naar olie in het land zo snel gestegen dat China importeur is geworden. Daarmee heeft, naast de EU en de Verenigde Staten, ook een derde grote oliebruiker aangegeven grote interesse te hebben in de olievoorraad van het Kaspische Bassin.

GREAT GAME

In de negentiende eeuw ontstond er een geopolitieke strijd in de Kaukasus, die bekend is geworden onder de naam the Great Game. Deze strijd ging om de macht in Centraal-Azië en de Kaukasus tussen het Britse Koninkrijk en het tsaristische Russische imperium.

Afghanistan was het middelpunt in de machtsstrijd. De Great Game begon in 1813 toen Rusland en Iran het Verdrag van Gullistan tekenden, waarmee een eind kwam aan de oorlog tussen deze landen. In het Verdrag werd onder andere tot Russische soevereiniteit over west-Georgië besloten.

Dit was aanleiding voor zowel Rusland als voor Groot-Brittannië hun macht in de regio uit te breiden. In het begin van de 19de eeuw lag er tussen Brits India en het Tsaristische Rusland een gebied van 3000 vierkante kilometer waarover geen van beide partijen de macht hadden. Een groot deel van dit land was onbekend en nog niet in kaart gebracht. Zowel de Britten als de Russen probeerden het stuk land in te lijven. De expansiedrift van beide imperiums botsten op dit gebied en ze speelden een subtiel spel van uitbreiding, spionage en diplomatie. Het conflict dreigde te escaleren, maar mondde nooit uit in een oorlog.

Groot-Brittannië viel in 1838 Afghanistan binnen, maar kreeg het land niet onder controle en moest vier jaar later terugtrekken. In 1878 begon de tweede Anglo-Afghaanse oorlog die voor de Britten net zo desastreus eindigde als de eerste. De revolutie van de Bolsjewieken in 1917 blies de Great Game nieuw leven in, zij het een minder intensieve fase. Bestaande afspraken werden nietig verklaard en in 1919 begon de derde Anglo-Afghaanse oorlog. Weer was Groot-Brittannië de verliezer. Rusland en Afghanistan sloten in 1921 een Verdrag van Vriendschap en de Britse invloed verminderde. Hiermee kwam de Great Game tot een einde.

De Kaukasus is nog steeds een geopolitiek scharnierpunt tussen Europa en Azië, tussen oost en west en tussen de christelijke en de islamitische wereld. De huidige strijd gaat om vervoer van olie en gas vanuit de voormalige Sovjetrepublieken Azerbeidzjan, Turkmenistan en Kazachstan.

Niet lang na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991, als de energievoorraden rondom de Kaspische Zee beschikbaar komen, begint een nieuw machtsspel in de regio. De belangrijkste deelnemers in de 'New Great Game' zijn de Verenigde Staten, Rusland en China, die alledrie een aandeel willen hebben van de gigantische olievoorraad onder de Kaspische zee. Turkije en Iran zijn in de regio zelf actief in het verwerven van invloed. De race naar de 'laatste' olie heeft de Kaukasus dan ook opnieuw tot middelpunt van een strijd om macht en grondstoffen gemaakt.

DE ROL VAN DE GROOTMACHTEN CHINA, RUSLAND EN DE VS

Er is een nieuw machtsspel gaande: de inzet van de strijd is de olie in de Kaspische Zee en de spelers zijn Iran, Turkije, EU, maar vooral Rusland, China en de Verenigde Staten. Alledrie de grootmachten willen hun macht in de regio uitbreiden. Bovendien proberen ze door deze diversificatie minder afhankelijk te zijn van olie uit de Perzische Golf. Rusland heeft op dit moment nog praktisch een monopolie op de afvoer van olie uit de Kaspische zee, maar de VS en China doen er alles aan dat te veranderen.

Dr. Parvizi Amineh, onderzoeker aan het International Institute for Asian Studies: "Rusland wilde zijn bestaande netwerk moderniseren, zodat Moskou het monopolie zou houden over de energievoorraden in de regio. China pleitte voor een pijpleiding naar het oosten en Iran wilde er een over zijn grondgebied. De Amerikanen, met de Turken aan hun zijde, streden voor de BTC-pijpleiding. Moskou heeft de verkoop van olie en gas nodig voor economisch herstel, evenals buitenlandse investeringen voor het transport – die het met de nieuwe pijpleiding aan zijn neus voorbij ziet gaan."

De gewraakte Baku-Tbilis-Ceyhan pijplijn (BTC) is de eerste overwinning van de VS. Westwaarts gericht en niet over Russisch of Iraans territorium lopend zal de 1760 kilometer lange pijpleiding de landen economisch en politiek met de VS verbinden. In het kader van terrorismebestrijding plaatsten de VS ook militaire troepen in de landen rond de Kaspische zee. Voor 11 september was dat ondenkbaar geweest, maar Rusland kon nu gezien de argumenten van de wereldvrede niet weigeren.

Maar olie en veiligheid zijn niet de enige redenen van de Amerikaanse bemoeienis. John Schoeberlein, Centraal-Aziëspecialist van Harvard: 'De Amerikaanse politiek wordt momenteel voor een groot deel bepaald door mensen die er een Koude Oorlogsmentaliteit op na houden. De inperking van Ruslands invloedssfeer is een belangrijk doel van de huidige strategie.'

De autoriteiten van China proberen net als de EU, Rusland en de VS, de afhankelijkheid van de olie van het Midden-Oosten te verminderen. Meliha Altunisik, hoogleraar internationale betrekkingen in Ankara: "Eerst leek het erop dat China zelf exporteur van olie en gas zou worden, maar het tegendeel lijkt het geval, China wordt juist meer en meer een importeur. Dus het is ook heel afhankelijk van geïmporteerde olie." Daarom heeft China een aandeel van 615 miljoen dollar gekocht in een enorm olieveld in de Kaspische Zee. Op 17 mei 2004 kwamen Kazachstan en China overeen een pijpleiding van 3000 kilometer te leggen die de landen verbindt. De verwachte voltooiing is in december 2005.

Hoofdstuk 4: De Toekomst

Hoe zal het Europa in de toekomst vergaan, als het gaat om de aanvoer van olie? Met de aanleg van de Bakuh-Tblisi-Ceyhan pijpleiding lijkt de afhankelijkheid van olie uit het Midden-Oosten verminderd, maar wat als de onderhandelingen met Turkije uiteindelijk toch niet tot een toetreding leiden?

Coby van der Linde: "Als Turkije niet bij de EU komt zal er niet direct veel veranderen: die pijpleidingen komen er toch wel. Turkije blijft hoe dan ook een belangrijke handelspartner en hoe dan ook ons buurland. Het enige verschil is dat als Turkije lid wordt we de pijpleidingen binnen Europa hebben."

En precies dat kan volgens Widderhoven het verschil maken: "Turkije zal zich, als de onderhandelingen met de EU stuklopen, wel iets anders gaan opstellen. De positie van Turkije zal dan meer beïnvloed worden door Iran en Irak, want het land hoeft zich dan niks meer van ons aan te trekken. Als er dan een oliecrisis of oorlog zou ontstaan zoals in 1973 zouden we met een heel groot probleem zitten. Dan zullen we ons leger daar weg moeten halen en waar gaan we dan zitten? En de olie? Ja dan zitten we met een klein probleempje, dan moeten we de rolschaatsen weer van zolder halen."

Maar niet alleen in het geval van een oliecrisis is de situatie precair. 40 procent van de vraag naar energie is olie, en het grootste deel daarvan komt van buiten de Europese Unie. Dit zal in de toekomst alleen maar toenemen. Uit cijfers blijkt dat in 2020 Europa voor 90 procent afhankelijk is van geïmporteerde olie en voor 70% van geïmporteerd gas.

De zorgen over zoveel afhankelijkheid werden gedeeld door de vorige voorzitter van de Europese Commissie, Romano Prodi. Zijn doel was om de EU in 2050 volledig omgevormd te hebben naar een op waterstof gebaseerde economie, waarin fossiele brandstoffen geen rol meer spelen. Maar of dit scenario haalbaar is, is nog maar zeer de vraag.

DE BEPERKTE TOEKOMST VAN OLIE

Er zit nog voldoende olie in de grond om nog een flinke tijd vooruit te kunnen, ondanks alle rampberichten die daarover de rondte gaan. Maar dat wil niet zeggen dat de problemen met betrekking tot olie nog in de verre toekomst liggen.

Volgens de Amerikaanse geoloog Hubbert, bekend van zijn theorie Hubbert's Peak, zal de top van de olieproductie ergens tussen 2005 en 2015 plaatsvinden. Daarna zal de hoeveelheid olie die jaarlijks wordt geproduceerd langzaam afnemen. Omdat de vraag sterk zal blijven stijgen als gevolg van de toenemende economische groei zal de prijs veel harder stijgen dan nu. Vraag en aanbod zullen immers steeds verder uit elkaar gaan lopen.

Het afgelopen jaar is de prijs van olie al gigantisch gestegen. Vooral als gevolg van de instabiliteit van Irak steeg de prijs van een vat ruwe olie van een kleine 30 dollar in januari 2004 tot meer dan 52 dollar in oktober. Deze prijsstijging wordt gezien als de grootste veroorzaker van een beperkte economische groei. Een nog radicalere stijging van de olieprijs zou dan ook veel schade kunnen berokkenen aan het economisch systeem, en ten grondslag kunnen liggen aan nieuwe conflicten.

Een blijvende hoge olieprijs zou, volgens het geloof in de markt, vanzelf kunnen leiden tot minder gebruik van olie. De race naar alternatieve energiebronnen zou versneld worden, evenals een efficiënter gebruik van de brandstof. Volgens critici zit er echter een adder onder het gras; niet alleen de prijs van olie doet ertoe, ook de energie die nodig is om de olie uit de grond te halen. Als er meer (duurdere) energie nodig is om de nog aanwezige olie te exploiteren, kan het op een gegeven moment te duur worden om olie te exploiteren.

Ditzelfde probleem komt op bij een overgang naar alternatieve energiebronnen. De ontwikkeling en productie van alternatieve energiebronnen, zoals windenergie en zonne-energie, zal op zichzelf veel olie vergen. De aanname dat alternatieve energiebronnen bij een hogere energieprijs snel goedkoper zullen worden, is daarmee in twijfel getrokken.

En dan is er nog de vraag welke alternatieve energiebron geschikt is om olie te vervangen. Enkele alternatieven, zoals wind- en zonne-energie zijn geschikt voor de opwekking van elektriciteit, maar elektriciteit laat zich slecht vervoeren.

Hiervoor wordt er meer en meer gekeken naar waterstof als alternatief voor fossiele brandstoffen. Naast de voormalige voorzitter van de Europese Commissie Prodi heeft ook de Amerikaanse president Bush een aanzienlijk bedrag uitgetrokken voor de ontwikkeling van waterstof als brandstof. Bush noemt waterstof alvast Freedom Fuel, omdat het volgens hem de V.S. minder afhankelijk kan maken van olie uit het Midden-Oosten. Maar critici vinden dat de ontwikkeling van waterstof nog meer aandacht zou moeten krijgen. Zo vindt de Amerikaan Peter Schwarz, voormalig scenario planner bij Shell, dat er een project moet komen wat vergelijkbaar is met het Apollo-project van Kennedy.

Als het toen mogelijk was binnen tien jaar een man op de maan te zetten, zo is zijn redenering, zou het nu mogelijk moeten zijn binnen tien jaar onafhankelijk te zijn van olie uit andere landen.

